

شاخصه‌های سیاسی «زن مسلمان انقلابی» از دیدگاه امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای^۱

راضیه ناطقی^۲

چکیده

زنان در ابعاد مختلف انقلاب اسلامی ایران از جمله عرصه‌های سیاسی، نقش مؤثری داشتند، از این رو پرداختن به فعالیت سیاسی آنان، بسیار مهم است. امام خمینی رحمته‌الله علیه و آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان رهبران این انقلاب، با الهام از آموزه‌های اسلامی، ضمن ارائه تصویر صحیحی از زن مسلمان، فعالیت بانوان در عرصه‌های سیاسی و تداوم آن را مورد تأکید قرار داده‌اند. از نظر ایشان، زن مسلمان در عرصه‌های سیاسی برای انقلابی بودن باید شاخصه‌هایی داشته باشد. نوشتار حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای - اسنادی، با بررسی سخنان رهبران انقلاب، به این شاخصه‌ها دست یافته است: شرکت فعال در مسائل سرنوشت‌ساز، شجاعت، حضور عقیقانه و حفظ هویت زنانه، دفاع از ولایت و نظام اسلامی، ایفای نقش همسری و مادری، الگوگیری و الگو شدن. در انتها به معرفی اجمالی خانم مرضیه حدیدچی به عنوان یک بانوی موفق انقلابی که در عرصه سیاسی با حفظ شاخصه‌های فوق، نقش آفرین شد، اشاره شده است.

واژگان کلیدی: زن، انقلاب اسلامی، جامعه، الگو، هویت زن، امام خمینی رحمته‌الله علیه، آیت‌الله خامنه‌ای.

۱. تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۹/۲۷ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۰۹.

۲. دانش‌پژوه کارشناسی ارشد فقه و معارف اسلامی گرایش کلام اسلامی، جامعه المصطفی رحمته‌الله علیه

مقدمه

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران شخصیت زن مسلمان به دست امام خمینی علیه السلام احیا شد و زنان به برکت انقلاب در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و سیاسی پایه‌پای مردان و گاه جلوتر از آنان در جامعه نقش‌آفرین شدند. این تعالی، در سال‌های بعد از انقلاب شکل کامل‌تری یافت. با این همه، آفات و بلیات همواره در قالب دیدگاه‌های متأثر از غرب و تفکرات فمینیستی از یک سو و نظرات متحجرانه از سوی دیگر، این نهال نوپا را تهدید کرده است؛ به طوری‌که گاه دیدگاه‌های اصیل اسلامی برای عموم به‌ویژه زنان مؤمن انقلابی مشتبه شده است. در چنین شرایطی و به بهانه چهلمین سال این انقلاب شکوهمند، شایسته است شاخصه‌های یک زن انقلابی از منظر بنیان‌گذار کبیر انقلاب و خَلَف صالح ایشان که نگاه‌شان به جایگاه زن مسلمان، متأثر از مبانی دینی و فهم صحیح آن است بررسی شود تا تصویری جامع از سیمای زن مسلمان ارائه شود. بر این اساس، نوشتار حاضر بر آن است تا با تحلیل بیانات امام خمینی علیه السلام و آیت‌الله خامنه‌ای در مورد زن، از خلال فرمایشات‌شان، شاخصه‌های سیاسی زن مسلمان انقلابی را استخراج کند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد از دیدگاه این دو، حفظ هویت زنانه، رعایت حجاب و عفاف، الگوگیری و الگوبودن برای دیگران و شرکت فعال در مسائل سرنوشت‌ساز از جمله ویژگی‌های یک زن مسلمان انقلابی در عرصه فعالیت سیاسی است.

هدف از این پژوهش، حضور و فعالیت آگاهانه بانوان مسلمان در عرصه‌های سیاسی با انطباق بر اندیشه‌های موحّدانه رهبران انقلاب اسلامی است. آنچه ضرورت پرداختن به این مسأله را ایجاد می‌کند حضور فعال زنان مسلمان در عرصه سیاسی است که متأسفانه گاه بدون توجه به مبانی اسلامی صورت می‌گیرد. در این میان، سؤال اصلی نوشتار این است: از نظر امام خمینی علیه السلام و آیت‌الله خامنه‌ای یک زن مسلمان انقلابی در عرصه فعالیت سیاسی باید چه شاخصه‌هایی داشته باشد؟ ذیلاً بدین مهم می‌پردازیم:

۱. مفهوم‌شناسی

۱-۱. سیاست

سیاست در لغت به معنای «حکومت»، «حکم راندن بر رعیت»، «ریاست و داوری»، «مصلحت و تدبیر»، «دوران‌دیش»، «عقوبت»، «مجازات و تنبیه» است. (معین، ۱۳۸۵: ج ۲، ۱۹۶۶؛ دهخدا، ۱۳۷۷: ج ۹، ۱۳۸۶۵)

در اصطلاح، تعاریف متعددی از واژه «سیاست» شده و هر اندیشمندی بر طبق جهان‌بینی و دغدغه‌های خویش تعریفی خاص از آن ارائه کرده است. منظور ما از اصطلاح سیاست و سیاسی بودن در این نوشتار عبارتند از: وظیفه‌ای که یک فرد مسلمان در مقابل نظام اسلامی برعهده دارد و عملکردی که باید در موقعیت‌های سیاسی از خود نشان دهد.

۲-۱. انقلاب و انقلابی

انقلاب در لغت به معنای برگشتن، بازگردانیدن، واژگون شدن، تحوّل و برگشتن از کاری و حالی است. (دهخدا، ۱۳۷۷: ج ۳، ۳۵۷۸) انسان‌ها در طول تاریخ همواره با تغییرات و تحولات بنیادینی در حوزه‌های مختلف مواجه بودند که از برخی از آن‌ها با عنوان «انقلاب» یاد می‌شود؛ مانند انقلاب صنعتی در قرن ۱۸ که با اختراع ماشین بخار آغاز شد، یا انقلاب علمی غرب در دوره رنسانس. (ابوطالبی، ۱۳۹۷: ۷۵) امروزه نزدیک‌ترین معنایی که از واژه انقلاب فهمیده می‌شود، انقلاب سیاسی و اجتماعی است و انقلاب اسلامی ایران از آن جمله است. (همان)

در ادبیات سیاسی و اجتماعی «انقلابی» به کسی می‌گویند که به دنبال تغییر و تحوّل در جامعه و وضع موجود است. (همان) واژه انقلابی در عرف جامعه امروز ما منصرف به انقلاب اسلامی است؛ یعنی وقتی به کسی صفت انقلابی می‌دهند، به معنای هوادار انقلاب اسلامی یا مدافع تغییر و تحوّل در چارچوب انقلاب است. (همان: ۷۵-۷۶) «انقلابی بودن» به معنای حرکت در مسیر انقلاب

اسلامی و حفظ آرمان‌های آن است که گاه در قالب تغییر و تحول و گاه در قالب حفظ وضعیت موجود است. (همان: ۷۶)

با مراجعه به فرمایشات آیت‌الله خامنه‌ای، روشن می‌شود که در کلمات ایشان با چهار تعبیر «انقلابی گری»، «انقلابی بودن»، «انقلابی ماندن» و «انقلابی عمل کردن» مواجه‌ایم. از نظر ایشان، فرد «انقلابی»، هر چهار سطح مذکور را در برمی‌گیرد. همچنین انقلابی فقط آن کسی نیست که در دوران امام خمینی علیه السلام یا در دوران مبارزات یا در دوران حکومت امام بزرگوار حضور داشتند،^۱ آیت‌الله خامنه‌ای رهبر انقلاب اسلامی در مراسم بیست و هفتمین سالگرد امام خمینی علیه السلام فرمودند: «انقلاب مال همه است، انقلاب یک شط جاری است... و همه می‌توانند انقلابی باشند...» (۱۳۹۷/۳/۱۴، farsi.khamenei.ir) بنابراین همه کسانی که در طول تاریخ با شاخصه‌هایی که ذکر می‌شود، فعالیت سیاسی دارند و در این زمینه تلاشی می‌کنند، انقلابی هستند.

مراد این نوشتار از زن مسلمان انقلابی در عرصه سیاسی، کسی است که در قبال نظام اسلامی، خود را مسئول می‌داند و در موقعیت‌های گوناگون سیاسی مانند انتخابات، رأی دادن، راهپیمایی، تظاهرات، احراز مناصب و پست‌های اجرایی، موضع‌گیری نسبت به حوادث داخلی و بین‌المللی، انتقاد به وضع موجود و... رفتاری مناسب و منطبق بر موازین شرعی از خود نشان می‌دهد. در این میان، سخنان امام خمینی علیه السلام و آیت‌الله خامنه‌ای راهگشای این مسئله است. هر بانوی مسلمانی که در شهر و دیاری بخواهد کار انقلابی کند و یا می‌خواهد انقلابی بماند، در عرصه‌های سیاسی باید شاخصه‌های ذیل را داشته باشد. اما قبل از بیان این شاخصه‌ها، لازم است نظر اسلام را در مورد اصل فعالیت سیاسی زنان بدانیم.

^۱. برای اطلاع بیشتر، به متن سخنرانی رهبر انقلاب در تاریخ ۱۴ خرداد ۱۳۹۵ که به مناسب سالگرد رحلت امام خمینی ایراد فرمودند مراجعه کنید.

۲. فعالیت سیاسی زنان از دیدگاه اسلام

برخلاف عده‌ای که زن را محدود به چارچوب خانه و وظایف او را منحصر به همسری و مادری می‌دانند، اما از نظر اسلام، زنان می‌توانند در کنار ایفای نقش مادری و همسری، در جامعه نیز حضور یافته و نقش آفرین شوند. شواهدی چند در تاریخ، مؤید این مدعاست. در صدر اسلام، زنان همچون مردان در نهضت بزرگ هجرت شرکت داشتند (آل‌عمران: ۱۹۵؛ ر.ک: تفسیر نمونه، ۱۳۷۱: ج ۳، ۲۲۰، ذیل آیه). بیعت زنان با پیامبر اکرم ﷺ (طبقات الکبری، ۱۴۱۰: ج ۸، ۱۳-۵ و ۲۷۳-۲۲۲) طبق دستور قرآن کریم (ممتحنه: ۱۲؛ وسائل الشیعه، ۱۴۰۹: ج ۲۰، ۲۱۱)، حضور برخی زنان در نهضت عاشورا (لهوف، ۱۳۷۷: ۱۷۵ و ۱۷۹ و ۱۸۵) و حضور فعال حضرت زهرا علیها السلام در محکوم کردن سقیفه (بیت الاحزان، ۱۴۱۶: ۵۵) و غصب فدک (همان: ۱۴۱)، جلوه‌هایی از حضور فعال زن در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی است.

حق زن این است که بتواند در جامعه مشارکت سیاسی مطلوب داشته باشد. در همین زمینه، امام راحل می‌فرماید: «سیاست یک ارثی نیست که مال دولت باشد، یا مال مجلس باشد، یا مال افراد خاصی باشد... خانم‌ها حق دارند در سیاست دخالت بکنند؛ تکلیف‌شان است...» (امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۱۰، ۱۵) مطابق این بیان، امام نه تنها دخالت در امور سیاسی را حق زن بلکه یک درجه بالاتر، تکلیف او می‌دانند. ایشان در جای دیگر فرمودند: «ما مفتخریم که بانوان و زنان و خرد و کلان در صحنه‌های فرهنگی، اقتصادی و نظامی حاضر، و همدوش مردان یا بهتر از آنان در راه تعالی اسلام و مقاصد قرآن کریم فعالیت دارند...» (امام خمینی، همان: ج ۲۱، ۳۹۷) رهبر عظیم‌الشان انقلاب نیز در فرمایشات خویش بر این حضور سیاسی تأکید داشته‌اند. (بیانات در اجتماع زنان خوزستان، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰، farsi.khamenei.ir)

اما حدود مشارکت سیاسی زنان در جامعه به چه صورت است و کیفیت آن باید چگونه باشد؟ در این زمینه، بیانات رهبران انقلاب اسلامی، در کنار آیات و روایات، حاکی از آن است که این فعالیت باید تا جایی باشد که به سایر وظایف

زن مسلمان خدشه‌ای وارد نشود که توضیح بیشتر آن در ادامه خواهد آمد. قبل از آن، مناسب است از مشارکت زنان عصر انقلاب اسلامی که با حضور سیاسی خود و نیز تربیت فرزندان صالح و همسران انقلابی نقش زیادی در پیروزی انقلاب داشتند، سخن به میان آید.

۴. نقش زنان در انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی ایران ویژگی‌هایی دارد که در مجموع، آن را در میان همه انقلابات جهان، بی‌نظیر ساخته است. یکی از آن ویژگی‌ها ذی‌سهم بودن زنان است. بانوان سهم بزرگی از انقلاب را به خود اختصاص دادند، به گونه‌ای که امام خمینی علیه‌السلام بارها با تکریم از نقش زنان یاد کردند. امام با تیزی در یافتند که انقلاب اسلامی ایران بدون شرکت بانوان به ثمر نمی‌رسد. از این رو شرکت آنان را در مراسم انقلابی واجب و لازم شمردند و حتی موافقت پدر یا شوهر را لازم ندانستند. بانوان با ایمان نیز پس از اینکه از فرمان رهبر آگاه شدند، با حفظ اصول و موازین اسلامی از هیچ‌گونه فداکاری در راه به ثمر رساندن انقلاب خودداری نکردند. (مطهری، ۱۳۶۲: ۲۲۴) امام راحل در برخی بیانات خویش زنان را پیشگامان انقلاب معرفی می‌کند. (امام خمینی، همان، ج ۴: ۴۴۰) همچنین در جای دیگری با بیان این مطلب که این نهضت مدیون زنان است، (همان، ج ۷، ۳۳۹) بر نقش زنان در پیروزی انقلاب تأکید می‌کند. شهید مطهری نیز معتقد است، اگر زن‌ها در انقلاب شرکت نمی‌کردند این انقلاب به ثمر نمی‌رسید. زیرا زن‌ها نه فقط شرکت مستقیم‌شان مؤثر بود، بلکه تأثیر غیرمستقیم‌شان (یعنی تأثیر روی شوهران، فرزندان، پدران و برادرانشان) از تأثیر مستقیم خودشان کمتر نبود. (مطهری، همان: ۲۱۰-۲۱۱)

۵. مؤلفه‌های سیاسی زنان مسلمان انقلابی

زنان مسلمان انقلابی که با جهاد خویش و فعالیت‌های سیاسی خستگی‌ناپذیر، سلطنت ۲۵۰۰ ساله شاه ملعون را درهم شکستند و با به پیروزی رساندن این انقلاب، تاریخ دیگری را رقم زدند، از نظر امام خمینی علیه‌السلام و مقام معظم رهبری

دارای ویژگی‌های زیر هستند و هر بانوی مسلمانی که بخواهد در عرصه‌ها و نقش‌های سیاسی به عنوان یک زن انقلابی حضور فعال داشته باشد و انقلابی‌گری کند، با داشتن شاخصه‌های زیر این نقش برای او مهیاست و بدون وجود این مؤلفه‌ها قلمداد کردن وی به عنوان یک زن انقلابی سخنی گزاف است. به دلیل محدودیت این مقاله، به برخی از مهم‌ترین شاخصه‌ها اشاره می‌شود:

۱-۵. شرکت فعال در مسائل سرنوشت‌ساز کشور

امام خمینی علیه السلام، سرنوشت ملت را سرنوشت کشور و مذهب می‌داند و بر مردم لازم می‌داند که به آن توجه داشته باشند. (امام خمینی، همان، ج ۶، ۴۳۳) از طرف دیگر، از حق تعیین سرنوشت دفاع می‌کند. (همان، ج ۳، ۵۰۳) ایشان با بیان این مطلب که زنان نقش سازنده و مؤثری در مبارزات و شکل‌گیری نهضت اسلامی ایران برعهده داشتند، با توجه به هویت انسانی او، دخالت وی را در شئون سیاسی جامعه حقی اساسی می‌داند. امام با طرح این مسئله که اسلام یک دین سیاسی است و در نتیجه دخالت روحانیون در امور سیاسی امری ضروری است، به اهمیت دخالت زنان همچون روحانیون در امر سیاسی و تکلیف آن‌ها در این خصوص اشاره می‌کنند: «همانطوری که مردها فعالیت می‌کنند برای انتخابات، خانم‌ها هم باید فعالیت بکنند برای اینکه فرقی ما بین شما و دیگران در سرنوشت‌تان نیست. سرنوشت ایران، سرنوشت همه است» (همان، ج ۱۸، ۴۰۳؛ ر.ک: همان، ج ۵، ۵۲۰) امام مشارکت سیاسی زنان را نه یک حق، بلکه تکلیف آنان می‌داند. (همان، ج ۱۰، ۱۵)

امروزه «حق رأی» به عنوان بارزترین مصداق مشارکت سیاسی شمرده می‌شود. کسب حق رأی به منزله امکان دسترسی به حوزه تصمیم‌گیری‌های کلان سیاسی و حوزه قانون‌گذاری است. (علاسوند، ۱۳۹۰: ج ۲، ۲۴۱) یکی از محورهای اصلی سخنرانی‌های امام پس از انقلاب اسلامی، تقدیر از نقش‌آفرینی زنان در انقلاب و حضور فعال آن‌ها در صحنه بود. ایشان در ادامه، خواستار حفظ این حضور باشکوه در صحنه‌های دیگر انقلاب هستند: «آنچه لازم است

تذکر دهم شرکت زنان مبارز و شجاع سراسر ایران در فراندم است. زنانی که در کنار مردان بلکه جلوتر از آنان در پیروزی انقلاب اسلامی نقش اساسی داشته‌اند، توجه داشته باشند که با شرکت فعالانه خود، پیروزی ملت ایران را هرچه بیشتر تضمین کنند». (امام خمینی، همان، ج ۶، ۴۰۸)

رهبر حکیم انقلاب نیز با بیان این مطلب که «اگر زنان در عرصه‌های اجتماعی - سیاسی ۲۰ سال اخیر از جمله در انتخابات شرکت نمی‌کردند انقلاب و دفاع مقدس با پیروزی همراه نمی‌شد»، بر حضور سیاسی زنان در مسائل سرنوشت‌ساز تأکید کرده‌اند. (۱۳۷۹/۶/۳۰، farsi.khamenei.ir) بنابراین همانطور که در طول تاریخ، زنان در مسائل سیاسی^۱ حضوری فعال و مؤثر داشتند، در عصر حاضر نیز باید به این حضور تداوم بخشند.

از جمله مصادیق مشارکت سیاسی زنان که حضور در آن در سرنوشت کشور نیز نقشی اساسی دارد، شرکت آنان در انتخابات است که تا قبل از انقلاب، مشارکت فعالی برای زنان ترسیم نشده بود، اما به برکت انقلاب اسلامی در ایران و با تشکیل حکومت اسلامی، فعالیت سیاسی برای همه مردم از زن و مرد، یک تکلیف تلقی شد، به گونه‌ای که زنان در انتخابات متعدد شرکت داشتند. همچنانکه امام خمینی علیه السلام بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، بر این مطلب که زنان مانند مردان باید در کشور مشارکت داشته باشند، تأکید می‌کردند: «در نظام اسلامی، زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد، حق تحصیل، حق کار، حق مالکیت، حق رأی دادن، حق رأی گرفتن. در تمام جهاتی که مرد حق دارد، زن هم حق دارد». (امام خمینی، همان، ج ۵، ۱۸۹)

حق شرکت زنان در انتخابات - چه به عنوان رأی‌دهنده و چه انتخاب شونده - در قانون اساسی نیز مورد توجه قرار گرفته است. (دوانی، ۱۳۷۵: ۹) بند هشتم اصل سوم قانون اساسی، بیانگر این مطلب است که همه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی خود آزادند و فرقی بین زن و مرد نیست. (همان)

۱. مانند بیعت زنان با پیامبر صلی الله علیه و آله یا بیعت آنان با امیرالمؤمنین علیه السلام در روز غدیر خم.

۲-۵. شجاعت

صرف حضور و فعالیت زن مسلمان انقلابی در جامعه کافی نیست، بلکه این حضور باید با شجاعت زن انقلابی همراه باشد. امام خمینی علیه السلام با تأکید بر این اصل مهم، فرمودند: «شما خواهران و برادران با هم، هم صدا و با مشت‌های گره کرده در مقابل قدرت‌های شیطانی ایستاده‌اید... این معجزه است که خانم‌ها را در مقابل تانک و توپ، در مقابل مسلسل‌ها، در مقابل توپ‌ها و تانک‌ها برقرار کرد و از هیچ چیز نهراسیدید. این نور قرآن و اسلام است که در دل‌های شما و در قلوب همه ملت ایران جلوه کرده است. این نور ایمان است که شما خانم‌ها هم از شهادت نمی‌هراسید.» (امام خمینی، همان، ج ۷، ۱۹۲)

رهبر انقلاب در دیدار با جمعی از خانواده‌های شهدا بر شجاعت زن انقلابی که نمونه بارز آن را در مادران و همسران شهدا می‌بینیم اینگونه مباحث می‌کنند: «من هر جا که با مادران شهدا مواجه شده‌ام، آن‌ها را حتی از پدران شهدا هم قویتر دیده‌ام. غالباً نمونه‌اش را در روحیه این مادران بزرگوار و شجاع می‌توانید ببینید. این، عظمت زن مسلمان در میدان‌های سیاسی و فرهنگی است.» (farsi.khamenei.ir، ۱۳۷۶/۲/۱۷)

۳-۵. حضور عقیقانه

حجاب به عنوان یکی از دستورات اکید دین اسلام، رعایت آن بر زن و مرد واجب است. رعایت حجاب اسلامی، نقش زیادی در سلامت معنوی جامعه دارد، بلکه حتی می‌تواند به تعالی جامعه در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... کمک کند. متأسفانه زنان مسلمان در عصر ستم‌شاهی، از این نعمت عظیم در جامعه محروم بودند، بلکه همانند دوران جاهلیت، کرامت زن به واسطه دسیسه‌های شاه ملعون بازیچه دست هوس‌بازان قرار گرفت، اما امروزه و به برکت انقلاب اسلامی و هوشیاری‌های رهبر مستضعفان جهان، شخصیت انسانی زن مسلمان احیا شد و آنان توانستند با رعایت شئون اسلامی، همپای مردان و گاه مقدم بر آنان حضور یابند.

تاریخ ایران نشان می‌دهد زنانی که در انقلاب نقش فعال داشتند بانوانی بودند که آراسته به زیور عفاف و حجاب بودند و با حفظ نجابت خویش، در صحنه‌های خطیر، حضور مؤثر داشتند. این مهم، در فرمایشات امام خمینی علیه السلام و رهبر انقلاب، به عنوان یکی از شاخصه‌های سیاسی زن مسلمان به چشم می‌خورد. امام راحل در سخنان خویش به این ویژگی مهم زن انقلابی اینگونه اشاره می‌کند: «همین خانم‌های محجبه، همین‌ها که مظهر عفاف هستند، در نهضت پیش قدم بودند». (امام خمینی، همان، ج ۷، ۳۴۱) امام با اصل قرار دادن حفظ عفت در انجام وظایف اجتماعی بر این اعتقاد بودند که امروز باید خانم‌ها به وظایف اجتماعی و دینی خودشان عمل کنند و عفت عمومی را حفظ بکنند و روی آن عفت عمومی کارهای اجتماعی و سیاسی را انجام دهند. (همان، ج ۱۳، ۱۹۳) همچنین از بیانات امام در مورد جایگاه زن در فعالیت‌های اجتماعی این طور به دست می‌آید که از نظر ایشان، مشارکت زنان در جامعه مشروط به حفظ حجاب و شئون اسلامی است. امام می‌فرماید که زن می‌تواند در نظام اسلامی، مشارکت فعال با مردان در بنای جامعه اسلامی داشته باشد. اما نه او حق دارد که مقام خود را در حدّ یک شیء تقلیل دهد و نه مردان حق دارند که به او چنین ببینند. (همان، ج ۴، ۴۱۴)

حفظ حجاب در عرصه‌های حضور اجتماعی - سیاسی در بیانات رهبری نیز بسیار بیان شده است: «امروز، زن در کشور ما می‌تواند در میدان سیاست و فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی و جهادی و کمک به مردم و انقلاب و حضور در میدان‌های گوناگون، شخصیت خودش را با حفظ متانت و وقار و حجاب اسلامی نشان بدهد». (۱۳۶۸/۱۰/۲۶؛ نیز ر.ک: ۱۳۷۰/۶/۲۵، ۱۳۷۱/۹/۲۵، ۱۳۹۱/۲/۲۳ farsi.khamenei.ir) ایشان در جای دیگر با تأکید بر عقیف بودن زن مسلمان، ارزش و منزلت او را اینگونه تبیین کردند: «ارزش زن اسلامی و مسلمان را بدانید، زنی که در اختلاط و معاشرت با مرد قاطی نمی‌شود و خود را وسیله‌ای برای جلب چشم مرد نمی‌داند و خود را بالاتر از این می‌داند». (فرمایشات مقام معظم رهبری در دیدار با زنان شهرهای تهران، اصفهان

و تبریز ۲۶ دی ۱۳۶۸) ایشان، بر این مطلب تصریح می‌کنند که می‌توان زن، عفیف و مجّبه بود و در عین حال در متن جامعه بود: «می‌توان سنگر خانواده را پاکیزه نگاه داشت و در عرصه سیاسی و اجتماعی نیز، سنگرسازی‌های جدید کرد و فتوحات بزرگ به ارمغان آورد». (۱۳۹۱/۱۲/۱۶، farsi.khamenei.ir)

۴-۵. دفاع از حریم ولایت و حفظ نظام اسلامی

یکی از شاخصه‌های زن انقلابی این است که از حوادث پیرامون خود و دنیای اسلام آگاه است. درد جامعه اسلامی درد اوست و برای بهبودی اوضاع جامعه به پا می‌خیزد.

حضور بانوان در عرصه‌های سیاسی به خصوص در پاسداری از ولایت فقیه و دفاع از نظام اسلامی، اهمیت ویژه‌ای دارد. امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری بیانات مهمی در این زمینه ایراد کرده‌اند. امام خمینی علیه السلام به مناسبت فرارسیدن ایام حج در پیامی خطاب به مسلمین ایران و جهان با اشاره به گرفتاری‌های مسلمانان فرمودند: «...خواهران و برادران عزیز! در هر کشوری که هستید از حیثیت اسلامی و ملی خود دفاع کنید و بی‌پروا در مقابل دشمنان خود، یعنی آمریکا و صهیونیسم... از ملت‌ها و کشورهای اسلامی دفاع کنید». (امام خمینی، همان، ج ۱۰، ۱۵۹)

این شاخصه مهم قطعاً نیاز به آگاه زنان انقلابی نسبت به مسائل سیاسی است که همّت بانوان انقلابی در افزایش آگاهی آنان از مسائل روز را می‌طلبد.

۵-۵. حفظ هویت زنانه در مشارکت‌های سیاسی

«هویت»^۱ در اصطلاح جامعه‌شناختی، کوشش فرد است به منظور تحقق یکتایی خویشتن، در شرایطی که در حال شکل دادن به رفتار خویش است. (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۳۴۲) رهبر انقلاب هویت زن مسلمان را این‌گونه بازگو می‌کند: «هویت اسلامی این است که زن در عین این‌که هویت و خصوصیت زنانه خود را حفظ می‌کند - که طبیعت و فطرت است و برای هر

^۱. identity

جنسی خصوصیات آن جنس ارزش است - یعنی آن احساسات رقیق را، عواطف جوشان را، آن مهر و محبت را، آن رقت را، آن صفا و درخشندگی زنانه را برای خود حفظ می‌کند، درعین حال، هم باید در میدان ارزش‌های معنوی - مثل علم، مثل عبادت، مثل تقرب به خدا، مثل معرفت الهی و سیر وادی‌های عرفان - پیشروی کند، هم در عرصه مسائل اجتماعی و سیاسی...» (۱۳۷۹/۶/۳۰، farsi.khamenei.ir)

آیت‌الله خامنه‌ای در فرمایشات خود بر رفتار متناسب با خلقت و عواطف زن این چنین تأکید کرده‌اند: «اساسی‌ترین کار زن، کاری است که با خلقت زنانه او، با احساسات و عواطف به ودیعت نهاده الهی در وجود او همخوان و هماهنگ باشد.» (فرمایشات مقام معظم رهبری در دیدار با پرستاران ۲۲ آبان ۱۳۷۰) این مطلب نشان می‌دهد که زن مسلمان باید هنگام حضور در فعالیت‌های سیاسی، زنانگی و هویت خود را حفظ کند و از تشبّه به مردان در خلق و خوی و رفتار، خودداری کند.

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای پرچم استقلال هویتی و فرهنگی زنان، در دست زنان ایرانی است و بانوان ایرانی با حفظ حجاب، استقلال هویتی خودشان و استقلال فرهنگی خودشان را اعلام می‌کنند: «امروز زنان کشور ما در بخش‌های مختلف چنین تأثیرگذاری‌ای دارند؛ درعین حال حجاب و عفاف و وجه تمایز میان زن و مرد، فاصله میان زن و مرد، در معرض سوءاستفاده مردان قرار نگرفتند، خود را در حدّ وسیله التذاذ مردان بیگانه و زیاده‌طلب پایین نیاوردند و تحقیر نکردند، جزو خصوصیات زن ایرانی و زن مسلمان امروز است.» (farsi.khamenei.ir ۱۷/۱۲/۱۳۹۶)

امام خمینی علیه السلام تلاش می‌کرد شخصیت و هویت زن مسلمان را بنمایاند و زنان را از مقام و مرتبه خودشان آگاه سازد. امام با درک صحیح از دستورات اسلام در مورد حقوق زن، زن مسلمان را از نقش کم رنگ و مبهم به صحنه فعالیت سوق داد و هویت واقعی‌اش را باز گرداند.

۶-۵. حضور سیاسی در کنار ایفای نقش همسری و مادری

اسلام حضور زنان در نقش‌های سیاسی را مجاز دانسته است، اما این حضور باید در راستای تحکیم بنیان خانواده و با اولویت دادن به نقش همسری و مادری باشد. یک زن مسلمان انقلابی، در کنار فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی مهمی که دارد، جایگاه مهمی نیز در خانه دارد و آن، لزوم توجه به نهاد خانواده و نقش انسان‌ساز آنان است.

مرحوم امام، مادر بودن و تربیت فرزندان را از اصلی‌ترین وظیفه زن و جدا کردن فرزند از مادر را از عوامل انحطاط جامعه می‌داند: «در این طول سلطنت، اینها کوشش کردند که مادرها را از بچه‌ها جدا کنند. به مادرها تزریق کردند که بچه‌داری چیزی نیست، شما توی ادارات بروید. جدا کردند این بچه‌های معصوم را که باید تربیت بشوند از دامن‌های مادر و بردند در پرورشگاه‌ها و جاهای دیگر و اشخاص اجنبی، اشخاص غیر رحیم، آن‌ها را تربیت می‌کردند، تربیت فاسد». (امام خمینی، همان، ج ۹، ۱۳۶)

امام خمینی علیه السلام، سبب مشکلات تربیتی جامعه را جدا شدن فرزند از مادر و پیدایش عقده‌های ناشی از آن نسبت می‌دهند. از نظر ایشان، ریشه بسیاری از بزه‌کاری‌ها و مفاسد اجتماعی در نتیجه عدم درک محبت مادری و محروم بودن از آن است. (همان: ۲۹۳) به همین دلیل، امام خمینی علیه السلام، «مادری» را شریف‌ترین شغل، (امام خمینی، همان، ج ۷، ۶۶۴) و شغل انبیاء (همان، ج ۸، ۹۱) می‌داند و معتقد است زنان می‌توانند مانند انبیاء، انسان‌ساز باشند. (همان، ج ۹، ۱۳۶)

رهبر معظم انقلاب نیز در بیانات خویش بر اهمیت نقش مادری تأکید کرده است: «اولین و اساسی‌ترین و پراهمیت‌ترین شغل زن، مادری است. اگر رئیس جمهور هم بشود، اهمیتش به قدر اهمیت مادری نیست... یک مادر خوب بودن، از ریاست جمهوری هم بالاتر است اهمیت و ارزشش. برای این کار عاطفه لازم است. خدا این موجود را با این عواطف خروشان آفریده تا مادری لنگ نماند». (۱۳۶۰/۴/۶، farsi.khamenei.ir) ایشان ضمن بر تأکید بر حضور

اجتماعی بانوان، بر نقش اصلی آنان این گونه تأکید می‌کنند: «هیچ‌کس نگفته که زن در میدان‌های اجتماعی وارد نشود یا مسئولیت نگیرد یا علم پیدا نکند؛ نه؛ اما در عین حال مدیر خانواده زن است، محور کانون خانواده زن است، مهم‌تر از همه مشاغل زن، مادری، همسری و ایجاد آرامش و سکینه است» (farsi.khamenei.ir همچنين زن مسلمان، رکن اساسی خانواده و عامل تقویت روحی شوهر است. (۱۳۷۵/۱۲/۲۰)، همان)

گذشته از این‌ها، سیاسی بودن تنها به حضور در جامعه نیست و زنان انقلابی می‌توانند با تربیت فرزندان مؤمن و نیز تشویق همسر به حضور سیاسی و تأمین محیطی آرام برای آنان، انقلابی بودن خود را به نحو دیگری نشان دهند.

به‌خصوص در سال‌های اخیر که با بحران جمعیت در ایران^۱ و بسیاری از کشورهای اسلامی^۲ روبه‌رو هستیم و با تأکیدات متعدد رهبر حکیم انقلاب (http://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=۲۶۳۰) مبنی بر زاد و ولد، ضرورت فرزندآوری و تربیت نسل متعهد و انقلابی که بتواند در سال‌های آینده انقلاب را به مقصد برساند، بیش از گذشته احساس می‌شود و این مهم، با مدیریت زنان هوشمند و آگاه امکان‌پذیر است.

حال که زنان این چنین مسئولیت خطیری دارند، شایسته است در کنار امور اجرایی و مناصب سیاسی از وظیفه اصلی خویش غافل نشوند.

۵-۷. الگوبری از زنان نمونه

همه انسان‌ها در زندگی‌شان نیاز به الگو و شاخص دارند و در این زمینه، فرقی میان زن و مرد نیست. اما خلق و خوی زنانه و مسئولیت‌های خاص وی در نظام

۱. معاون طرح‌های آماری مرکز آمار ایران هشدار داد: اگر میزان رشد با همین منوال تا سال

۱۴۳۰ ثابت بماند رشد جمعیت کشور صفر می‌شود. (www.irinn.ir/fa/news)

۲. در طی سال‌های ۱۹۹۰ میلادی تا سال ۲۰۱۲، جهان شاهد روند کاهش جمعیت از ۱,۷۲ به ۱,۱۵ بوده است. طی این سال‌ها کاهش جمعیت در جهان عرب و در واقع کشورهای اسلامی

نسبت به کل جهان بیشتر بوده و از ۳,۵۴ به ۲,۰۶ رسیده است. (www.shahnoushi.ir)

هستی، ایجاب می‌کند که الگویی بی‌بدیل از جنس خود داشته باشد و در ابعاد مختلف زندگی، از او پیروی کند. اسلام با ارائه الگوی مناسب برای زن مسلمان، او را برای رسیدن به حیات طیبه یاری می‌دهد. زن مسلمان انقلابی اگر بخواهد در عرصه‌های سیاسی، حضور فعال داشته باشد قطعاً نیاز به چنین الگویی دارد.

نمونه بارز این الگو، حضرت فاطمه علیها السلام و دخت گرامی‌اش زینب کبری علیها السلام است که سیمای حقیقی از زن مسلمان را به تصویر می‌کشد. ارائه چنین الگویی برای زنان در فرمایشات امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای مکرر مطرح شده است: «حضرت فاطمه علیها السلام، بانویی است که در ابعاد سیاسی و اجتماعی و جهادی، شخصیت ممتاز و برجسته‌ای است؛ به‌طوری‌که همه زنان مبارز و انقلابی و برجسته و سیاسی عالم می‌توانند از زندگی کوتاه و پرمغز او درس بگیرند.» (farsi.khamenei.ir، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶)

رهبر معظم انقلاب در دیداری که با جمعی از زنان داشتند به این مطلب به بیانی دیگر، اشاره کردند:

«زندگی آن بانوی بزرگ اسلام نشان می‌دهد که زن مسلمان برای ورود در صحنه سیاست و میدان کار و تلاش و نیز ایفای نقش فعال در جامعه همراه با تحصیل، عبادت، همسر داری و تربیت فرزندان می‌تواند پیرو فاطمه‌زهره علیها السلام باشد و دخت گرامی پیامبر عظیم‌الشان الهی صلی الله علیه و آله را الگوی خود قرار دهد.» (farsi.khamenei.ir، ۱۳۷۲/۹/۱۷)

امام خمینی علیه السلام حضرت زهرا علیها السلام را یادآور قیام علیه ظلم و ستم و حضرت زینب علیها السلام را رسول بر حق امام حسین علیه السلام در ابلاغ پیام کربلا به سایرین به عنوان اسوه زن مسلمان معرفی می‌نمایند (ر. ک: امام خمینی، همان، ج ۱۹، ۱۸۴ و ج ۱۷، ۵۴). ارائه این الگوها هم به حضور اثرگذار زن مسلمان در جامعه کمک می‌کند و هم شکل صحیح این حضور را که منطبق بر موازن شرعی است نشان می‌دهد. بنابراین وظیفه زن مسلمان انقلابی آن است که با تأسی به این الگوها، در فعالیت‌های انقلابی مشارکت مؤثر داشته باشد.

نقش پررنگ زنان در آستانه انقلاب اسلامی به این دلیل بود که آنان، حضرت زهرا علیها السلام و حضرت زینب علیها السلام را به عنوان الگو در پیش روی خود داشتند و با تأسی به این بزرگواران، در عرصه سیاست حضور یافتند، اصل مهمی که اکنون نیز باید استمرار یابد.

۵-۸. الگو شدن برای زنان جهان

زنان ایرانی با تأسی به بانوی بانوان عالم و دخت ارجمندش، این قابلیت را دارند که خود، الگویی در میان نه فقط دنیای اسلام، بلکه زنان جهان شوند.

مقام معظم رهبری در دیدار با خواهران طلبه و فرهنگی قم فرمودند: «زنان مسلمان ایرانی در دنیای امروز رسالتی عظیم برعهده دارند و به عنوان الگوی زنان جهان باید پیام متعالی خود را در عرصه‌های مختلف بشری به گوش جهانیان برسانند. (farsi.khamenei.ir، ۱۳۷۴/۹/۱۸) ایشان همچنین در دیدار جمع زیادی از بانوان، ضمن تأکید بر حفظ هویت زنانه، بر لزوم الگو بودن زنان مسلمان انقلابی در تمامی عرصه‌ها برای زنان جهان شدند: «زن ایرانی باید با بازیابی و تأمل در هویت اسلامی خود، در تمامی عرصه‌های معنوی، خانوادگی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و علمی، الگوی زنان جهان باشد». (farsi.khamenei.ir/۱۳۷۹/۶/۳۰) رهبر انقلاب در جای دیگری، از زنان مجاهد ایرانی به «معلم ثانی زنان جهان» تعبیر می‌کنند. (۱۳۹۱/۱۲/۱۶، همان) ایشان همچنین الگو بودن زنان مسلمان ایرانی را رسالتی عظیم برای آنان می‌داند: «زنان مسلمان ایرانی در دنیای امروز رسالتی عظیم برعهده دارند و به عنوان الگوی زنان جهان باید پیام متعالی خود را در عرصه‌های مختلف بشری به گوش جهانیان برسانند». (farsi.khamenei.ir، ۱۳۷۴/۹/۱۸)

۶. مرضیه حدیدچی، نمونه یک زن موفق انقلابی

مرضیه حدیدچی (دبّاغ) متولد ۱۳۱۸ یکی از زنان پیشروی انقلابی است که آگاهانه پا به میدان مبارزه گذاشت و در این راه، متحمل سختی‌های زیادی شد. (کاظمی، ۱۳۸۷: ۱۰) او فعالیت‌ها و حرکتهای سیاسی خود را از دهه ۴۰

آغاز و تا پایان عمر شریفش ادامه کرد. وی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نیز در سوریه و لبنان سابقه مبارزاتی طولانی داشت و دوره‌های چریکی و رزمی متعددی را طی کرد. خانم دباغ بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در پست‌هایی از جمله فرمانده سپاه همدان، عضو تیم اعزامی امام برای تحویل نامه تاریخی ایشان به گورباچف، مسئول بسیج خواهران کشور و نماینده مجلس شورای اسلامی مشغول به خدمت بوده است. این بانوی انقلابی علاوه بر مبارزات و مسئولیت‌های دشوار متعدد، زندگی خانوادگی موفق‌تری نیز داشته است. وی که مادر هشت فرزند است، از جمله زنان پیشکوست انقلابی بود که هم خود از سیره فاطمی الگو گرفت و هم الگویی برای زنان جهان شد. (ر.ک: کاظمی، همان)

نتیجه

زنان می‌توانند در کنار ایفای نقش مادری و همسری، در جامعه نیز حضور یافته و نقش‌آفرین شوند. بانوان سهم بزرگی از انقلاب را به خود اختصاص دادند به گونه‌ای که امام خمینی علیه السلام بارها با تکریم از نقش زنان یاد کردند. زنان مسلمان انقلابی فعال در عرصه‌های سیاسی دارای ویژگی‌هایی هستند. از نظر امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری هر بانوی مسلمانی که بخواهد در این عرصه به عنوان یک زن انقلابی حضور فعال داشته باشد و انقلابی‌گری کند، با داشتن شاخصه‌های زیر این نقش برای او مهیاست: شرکت فعال در مسائل سرنوشت-ساز کشور، شجاعت، حضور عقیقانه، دفاع از حریم ولایت و حفظ نظام اسلامی، حفظ هویت زنانه در مشارکت‌های سیاسی، حضور سیاسی در کنار ایفای نقش همسری و مادری، الگوگیری از زنان نمونه و الگو شدن برای زنان جهان. همچنین، خانم دباغ به عنوان یک بانوی انقلابی در عرصه‌های سیاسی - در کنار مسئولیت‌های خانوادگی - فعالانه حضور داشتند.

فهرست منابع و مآخذ

قرآن کریم.

۱. معین، محمد، (۱۳۸۵)، فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر.
۲. دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۷۷)، لغتنامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران.
۳. خمینی، روح‌الله، (۱۳۸۹)، صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام.
۴. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۱)، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۵. ابن‌سعد، محمد، (۱۴۱۰ق)، الطبقات الكبرى، تحقیق: محمد عبدالقادر عطا، بیروت: دارالکتب العلمیه.
۶. حرّعاملی، محمدبن حسن، (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعۀ، محقق/ مصحح: مؤسسۀ آل‌البت علیهم السلام، قم، مؤسسۀ آل‌البت علیهم السلام.
۷. ابن‌طاووس، (۱۳۷۷)، ترجمه و متن کامل لُهوف سیدین طاووس همراه فرجام قاتلان امام حسین علیه السلام، ترجمه، تعریب و تصحیح: عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، قم: دفتر نشر نوید اسلام.
۸. قمی، عباس، (۱۴۱۶ق)، بیت الأحران فی ذکر أحوال سیده نساءالعالمین فاطمه الزهراء علیها السلام، بی‌جا: دار زینب الكبرى علیها السلام.
۹. مطهری، مرتضی، (۱۳۶۲)، آینده انقلاب اسلامی ایران، قم: صدرا.
۱۰. ابوطالبی، مهدی، (۱۳۹۷)، جلوه‌های انقلابی‌گری در حوزه‌های علمیه قبل از انقلاب اسلامی (مطالعه موردی دوره قاجار)، سیاست‌پژوهی، دوره ۵، ش ۹.
۱۱. غلاسوند، فریبا، (۱۳۹۰)، زن در اسلام، قم: مرکز نشر هاجر.
۱۲. دوانی، غلامحسین، (۱۳۷۵)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: کیومرث.
۱۳. کاظمی، محسن، (۱۳۸۷)، خاطرات مرضیه حدیدچی (دباغ). تهران: مهر.

۱۴. ساروخانی، باقر، (۱۳۷۰)، درآمدی بر دایره‌المعارف علوم اجتماعی، تهران:

سازمان انتشارات کیهان.

farsi.khamenei.ir .۱۵

www.irinn.ir/fa/news .۱۶

www.shahnoushi.ir .۱۷

